

ELEK TIBOR

Nemzetpolitika az Erdély-politika látószögében

Gondolatok Markó Béla: Rekviem egy macskáért című esszékötetét olvasva

ELEK TIBOR (1962) Békéscsaba

A magyar szellemi elit, azon belül az írástudó értelmiségi elit egyre rosszabbul teljesít. Én ezúttal csupán a nemzetpolitikával, a nemzetpolitikáról való gondolkodással összefüggésben állítom ezt.

Az elmúlt két-három évtizedben a magyar szellemi elit – sem a pártokhoz közel (akár benne is) álló, sem az azoktól távoló – nem volt képes olyan eszme- és értékvilágot (világokat) kihordani, olyan nemzetstratégiát alkotni, amely a pozitív-negatív hagyományainkkal, reális adottságainkkal, megosztottságainkkal, geopolitikai lehetőségeinkkel egyaránt számolva életminőségünk javulásához, nemzetünk (országhatárokon átívelő) felemeléséhez, kultúránk szerepének, erejének megőrzéséhez vezetett volna, de legalább annak irányába mutatna.

A nyolcvanas évek végén, a kilencvenes évek első felében még úgy látszott pedig, hogy a nagyszabású politikai, társadalmi, gazdasági átalakulással párhuzamos szellemi forrongásnak meglesznek a maga hozadékai a nemzetpolitikával összefüggésben is. A rendszerváltás teremtette helyzetben elkerülhetetlenné vált a múlttal való számvetés, a magyarság, a nemzet, a nemzeti önazonosság fogalmának újraértelmezése. Sorsunk tudatosítása, helyzetünk felmérése, nemzeti létfeltételeink számbavétele szükségessé tette az összeurópai és globális összefüggésekben való gondolkodást. A nemzeti sorskérdésekkel, a geopolitikai létfeltételekkel, a század- s egyúttal ezredvég korélményével való szembesülés az írói, közírói értelmiség legjavát igényes publicisztikákban, izgalmas esszékben megformálódó nyilvános véleményalkotásra készítette a közpolitika eredményes befolyásolásának igényével. Már-már azt remélhettük, hogy a korabeli közéleti esszék többek között a történelmi helyzet illúziótlan tudatosításának, a reális önismeret elmélyítésének eszközeivé, egy korszerű, a személyiség méltóságát alapértéknek tekintő nemzettudat megteremtésének, az egyéni és közösségi jogok összhangjára épülő nemzetstratégiának megalapozójává válhatnak.

Ugyanaz az író-értelmiség, amelyik a rendszerváltoztatásnak nevezett átalakulás egyik kezdeményezője és élharcosa volt, előbb-utóbb szembesülni kényszerült azonban a saját szerepei, lehetőségei korlátaival. Leginkább talán azzal, hogy azok az elvek, értékek, ideológiák, amelyek szellemében a maga elméleteit, nemzetstratégiai elképzeléseit megfogalmazza, a gyakorlati politika alakítóit többnyire hidegen hagyják. Őket egészen más, pragmatikus vagy csak annak látszó, leginkább populáris, szavazatnövelő, hatalomtechnikai megfontolások vezérlik, cselekedeteiket korántsem valamiféle koherens világgép, sokkal inkább sajátos, egyéni ötletek, eseti alkuk alakítják, s mindezek elsődleges célja a hatalom megszerzése és megtartása. Ez a felismerés (talán túl hamar) a nemzetközösségi politika alakításának lehetőségeiből való kiábránduláshoz vezetett az írástudók körében, sokaknak elvette a kedvét általában a közéleti, társadalmi kérdésekkel való foglalkozástól és a véleménynyilvánítástól. Mások, akik valamely párt(érdek) holdudvarába kerültek, talán már észre sem vették, amikor különböző szerepvállalásaik, véleményformálásuk során maguk is fokozatosan feladták korábbi eszményeiket (tisztetet a kivételeknek), és átvették a hatalmi, pártküzdelmekben megszokott leegyszerűsítő, sematikus látásmódot, és lemondtak a racionális, mérlegelő gondolkodásmódról. Maguk is előszeretettel éltek sablonokkal, populáris túlzásokkal, fantomképekkel, s így maguk is bekapcsolódtak a törzsi háborúk gerjesztésébe, a kulturális ellentétek elmélyítésébe, az ellenségképgyártásba, az árokásásba. Az előítélet-mentességről, a tárgyilagosságról, a szemben álló érdekek és nézőpontok jogosságának elismeréséről való lemondás pedig jelszavakban talán igen, de a valóságban nem igazán ösztönözte a nemzetközösség egészéről való gondolkodást, az arra vonatkozó hiteles és érdemi programalkotást.

Markó Bélát, a kiváló költőt én azon kevesek között látom, akiknek többnyire sikerült az elmúlt évtizedekben a fenti értelmiségi, írástudói csapdákat elkerülniük, miközben az erdélyi magyar és az

erdélyi és a magyarországi politikai élet törésvonalai bőven adtak volna lehetőséget az ellenkezőjére, főként egy élvonalban álló politikus számára. A romániai rendszerváltoztatás őt is magával ragadta, aktívabb cselekvésre sarkallta, közéleti (politikai) szerepvállalásra és véleménynyilvánításra ösztönözte; már a kilencvenes évek elején emlékezetes esszék sorában (*Az erdélyi macska, A vörös kaptár, Értékválság az erdélyi magyar irodalomban?, Egy másik Erdély*) igyekezett a nemzeti önazonosság fogalmának új értelmet adni, a múlttal, a kisebbségi magyarság lehetőségeivel szembenézni s Erdély lehetséges jövőjét körvonalazni. Az 1993-tól az RMDSZ elnökeként, a kétezres évtizedben két kormányzati ciklusban Románia miniszterelnök-helyetteseként is cselekvő Markó korabeli, írott formát öltő, többnyire előadásszövegeinek, tanulmányainak (amelyek 3-4 kötetben is megjelentek) egy jó részében továbbra is felfedezhető a távlatosabb összefüggésekre figyelő értelmiségi, esszéírói (netán költői) látás- és gondolkodásmód jelei, de azon írások többsége mégis inkább az aktuálpolitikai szerepvállalás termékei. Érdekes, s talán nem is véletlen, hogy az irodalmi igényű publicisztikák, a mélyebben szántó esszék száma attól kezdve, a kétezres évek végétől szaporodik meg újra Markó munkásságában, amikor a versírást is újrakezdi, és az aktív politikusi szerepvállalást fokozatosan feladja. Az erdélyi magyarság sorsának tudatosítása, helyzetének felmérése, nemzeti létfeltételeinek számbavétele már a kilencvenes évek elején írott, említett esszéiben ráirányította Markó figyelmét is a regionális kereteken túli, összmagyar és európai összefüggésekre, de az utóbbi évek szövegeiben ez még inkább felismerhető. Az újabb esszéírói korszaka kezdetén egy 2008-as, nagy ívű párizsi előadásszövegben például úgy foglalta össze Erdély történelmi, társadalmi, kulturális, etnikai fejlődését, múltjának és jelenének sajátosságait, hogy azt egyúttal magyar és európai kontextusba is állította (*Erdély: kulturális alternatívák, politikai alternatívák*). A 2011–2014 közötti írásokból válogató, tavaly megjelent *Rekviem egy macskáért* című kötet is szerzőjének hasonló törekvései miatt érdemel jóval nagyobb figyelmet annál, mint amit eddig kapott a magyar nyilvánosságban (Magyarországon és Erdélyben). Miközben az erdélyi magyar politika alapvető dilemmáival néz szembe (önállóság, egység, a tervbe vett közigazgatási átszervezés, az autonómia lehetőségei, a kettős állampolgárság következményei stb.), azok általánosabb, nemzetpolitikai összefüggéseivel is rendre számol.

A kötet publicisztikái, esszéi többségének háttérben jól érzékelhetően ott munkál az Erdélyben elért nemzetpolitikai jelentőségű eredmények veszélyeztetettsége miatti aggodalom, félelem. De melyek is azok a veszélyeztetett eredmények, amelyeket a szerző több írásában is megemlíti? Alkotmány és törvény által garantált magyar nyelvhasználat a hivatalos ügyintézés terén, magyar feliratok Erdély-szerte (ahol a magyar lakosság számaránya meghaladja a 20 százalékot), anyanyelvű oktatás minden szinten (például 65 önálló magyar középiskola működik Romániában, igaz, az önálló állami magyar egyetem hiányzik), a magyar többségű megyékben (Hargita és Kovászna), településeken magyar irányítás a közigazgatásban, az intézményrendszerben, az egyházi ingatlanok és az elállamosított földek visszaszerzése. S mi az, ami veszélyezteti ezeket az eredményeket? Markó szerint a román államnationalista tendenciák felerősödése mellett mindazon törekvések, amelyek veszélyeztetik az önálló, egységes romániai magyar érdekképviseleti politikát, legyenek azok bár helyi vagy magyarországi *Pártcsinálók*. Történelmi példákkal is alátámasztja az önállóság és egység jelenkori fontosságát: „Már Kós Károly fölismerte: önálló politika nélkül nincs önálló közösség. Önállóság nélkül viszont éppen az a cél nem fog megvalósulni, amely amúgy ki nem fogy egyesek szájából: a szülőföldjükön megmaradó, a kettős állampolgárságot kivándorlásra fel nem használó erős, távlatos magyar közösségek.” (*A kalapács nyele, avagy tanuljunk-e a szomszédainktól?*) De a történelmi hivatkozások és fent említett eredmények mellett más jelenkori példák is igazolják a bukaresti politizálás fontosságát, lásd az 1993-as Európa Memorandum történetét, Románia integrációjában betöltött szerepét (*Szóljanak vagy ne szóljanak?*) vagy az RMDSZ-nek a regionális közigazgatási átszervezés elleni szerepvállalásait. Újra és újra szembesít Markó a kérdéssel, hogy ha a sokat bírált, a magyar többségű megyei és helyi önkormányzatokat irányító, a bukaresti parlamentben lavírozó, egyezkedő, kompromisszumokat kötő RMDSZ-t lebontanák, akkor vajon hogyan is lenne tovább. S a kritikusaival valóban nem nagyon láttunk, hallottunk még olyan életszerű, hatékonyabb eszközrendszert, amely az eddigi politika valódi alternatívája lehetne, kivéve a látszólag mindenre megoldást kínáló autonómia követelését. Csakhogy „*technikailag* az autonómia megvalósulása *politikai és jogi* kérdés, hiszen ha a román parlament meghozza azokat a törvényeket, amelyek az autonómia létrehozásához kellene, akkor lesz autonómia, egyébként nem, hiszen ez egy

jogi, közigazgatási fogalom, és nem gazdasági, társadalmi” – mondja ki a kétségtelen tényt (amelyről gyakorta mégis megfélekednek az autonómia hangos hívei) Juhász Jácint közgazdász Borbély Tamás *Van-e élet az autonómia után?* című, 2014-ben megjelent interjúkötetében.¹ Amely kötet egyébként azért (is) érdemes a téma iránt érdeklődők kitüntetett figyelmére, mert benne 11 szakember mondja el igen elgondolkodtató véleményét az autonómiáról (amikor az nem varázsige és nem az erdélyi politikai tömörülések identitás- és pártpolitikai küzdelmének eszköze) és egy esetleges székelyföldi autonómia lehetséges következményeiről.

Markó szerint azonban nem az autonómia (kulturális és területi) célul tételezésében, akarásában van a különbség közte, illetve az RMDSZ és a velük kritikus csoportosulások között (s ezt számos korábbi írása, előadása és az RMDSZ számos korábbi tervezete a legutóbbi 2014-essel bezárólag valóban alá is támasztja), hanem a hozzá vezető út s eszközök megválasztásában. A romániai magyar politikai élet belső feszültségeit szerinte a kilencvenes évek elejétől a mérsékelt (párbeszédkeresés) és a radikálisabb eszközök (erőpolitika, tüntetések, tömegdemonstrációk) hirdetői közötti szembenállás okozza. A másik tábor egyik hangadója, Toró T. Tibor ezt előszeretettel hajlamos a labanc és a kuruc szemlélet szembenállásaként leírni, lásd a 2014-ben megjelent *„Két pogány közt egy hazáért”* című kötetét. Ráadásul szerinte a labanc „irányzat beépülni akar a bukaresti főhatalomba, hogy onnan intézhesse a saját és jó esetben közössége dolgait, ahogyan megengedi neki az egységes és homogén nemzetállami rezon. A másik pedig autonómiát akar, Bukaresttől csak ennek törvényi keretét kéri” – ahogy a kötetnyitó interjúban fogalmaz.² Markó egyrészt állítja, hogy az öngazgatás, az önkormányzatiság felé már az eddigi eredményekkel is jelentős lépéseket tettek, másrészt tagadja, hogy a radikális eszközök önmagukban célra (például területi autonómiára) vezethetnének, hogy a parlamenti politizálás leváltható, felcserélhető tüntetésekkel, tömegdemonstrációkkal. A *vagy-vagy* helyett az *is-is* híve. „A tüntetés és tiltakozás hasznos civil eszköz lehet, az önkormányzatokban vagy Bukarestben politizáló magyaroknak is szükségük lehet arra, hogy a mögöttük levő tömeget láthatóvá tegyék. [...] kell az erődemonstráció is, amikor a román kormány prefektusai törvénytelenül megvétóznak törvényes nyelvhasználati jogokat, és megpróbálják betiltani a saját nemzeti szimbólumok használatát, amit törvény szavatol” (*Nagy menetelés*).

A román lakosságnak az erdélyi magyar etnopolitikai célkitűzésekhez és a magyar nemzetpolitikához való viszonyát az elmúlt két évtizedben több közvélemény-kutatás is vizsgálta. Az ezek eredményeit feldolgozó, a budapesti Pro Minoritate folyóirat legutóbbi számában megjelent tanulmány (*Etnikai hegemonia és transznacionalizmus*) szerint a román közvélemény körében töretlen „a mono- vagy domináns-etnikus modell támogatottsága és a kisebbségi jogok elutasítottsága”. A felmérések összegezője, Kiss Tamás ezek alapján arra a következtetésre jut, hogy „mindez minimalizálja a tárgyalások útján való továbblépés esélyeit”.³ Nem egészen érthető számomra, hogy a premisszákból miért következik közvetlenül a konklúzió, hiszen ez Trianon óta így volt, a román nemzetállam-építés és a kisebbségi nemzetépítés stratégiája mindig is szemben állt egymással, s a román lakosság viszonya ezekhez eddig sem volt kétséges. Ha tetszik, az RMDSZ-nek a román társadalom feje fölött zajló, annak akaratát megkerülő parlamenti politizálására, elért eredményeire ezért is volt olyan nagy szükség. Markó kötetbeli írásai szerint nem járhatatlan az eddigi tárgyalásos út továbbra sem, mégis azt gondolom én is, hogy az utóbbi évek megélenkülő román törekvései a meglévő eredmények visszavételére, a létező, törvényekbe foglalt nemzeti kisebbségi jogok csorbítására valóban felvetheti a kérdést, hogy nem lenne-e célszerű a parlamenti, önkormányzati képviselői munkát, a magyarországi és a nemzetközi nyomásgyakorlást és az intenzívebb etnikai mozgósítást jobban összehangolni, netán az arányaikon is változtatni a továbbiakban.

A kuruc-labanc és a hozzájuk hasonló dichotómiák (amelyekkel „önmagunk ellenében határozzuk meg önmagunkat”) valódi létezését Markó nemhogy az erdélyi politikában, de a magyar történelemben és nemzetpolitikában is megkérdőjelezi. A kötet egyik legfontosabb, *Magyar törésvonalak* című írásában a konzervatív, a jobboldali Bánffy Miklós emlékiratait olvasva (gondolatait Bibó István-i elméletekkel is párhuzamba állítva) állapítja meg: „attól függetlenül, milyen rendszert tartunk megfelelőnek, és milyen programot akarunk megvalósítani, a helyzetfelismerés és a politikai eszközök megválasztása mindenképpen döntő. Számomra ez a máig tartó dichotómia [...] a valóságban csak jó vagy rossz helyzetismeret ütközött nálunk is folyamatosan. Nem bal vagy jobb, nem liberális vagy konzervatív, ezek ugyanis csak doktrínák. Érdekérvényesítő képesség, taktikai és stratégiai látás: ezen múltott sok minden...” A kisebbségpolitikus Sütő Andrásra is úgy emlékszik

vissza, mint aki maga is küszködött a kilencvenes évek elején „ezzel az olyannyira káros, szolidaritást, nemzettudatot, múlt- és jövőképet roncsoló magyar dichotómiával”, aki a maga „normális radikalizmusával” próbálta ezt a kettészakított ságot felszámolni, s aki abban segített neki sokat, hogy „céljaink radikalizmusát el tudjam választani eszközeink helyzet- és rációdiktálta viszonylagosságától, és hogy az eszközökkel kapcsolatos kompromisszumokat ne engedjem egybemosni azokkal a célokkal...” (*Egy félbemaradt kultusz története*). Lengyel László *A szabadság melankóliája* című kötetén medítálva is azt állítja, hogy mindaddig nem értjük meg, miért veszthetjük el ismét Erdélyt, „amíg nem fogjuk megérteni, hogy a magyar társadalmat nem szabad, nem lehet a »társadalmi forradalom« és »nemzeti szabadságharc« művileg kialakított törésvonala mentén, a kuruc–labanc szembenállással leírni” (*Rendszerváltók melankóliája*). A közélet és költő lehetséges kapcsolatáról elmélkedve pedig azon sajnálkozik, hogy „a műalkotásban kívánatos az *is-is* vagy a *sem-sem*, a mindenkori politikában viszont csak a *vagy-vagynak* van létjogosultsága”. Ezért is igényli a vers és a költő jelenlétét a költészetben: „Az igaz költészetben lelepleződik a politika hamissága – vagy kitűnik időnkénti igazsága –, mert egy esztétikai, nem érdekek által vezérelt kontroll alá kerül” (*Közélet, költészet*). Az egész mai magyar szellemi életben, nem is beszélve a politikairól, ritka ez a józanul mérlegelő, integráló szándékú, a kizárólagosságokat elutasító szemlélet, bizonyára a nemzetpolitikára is megtermékenyítően hatna, ha követőkre találna azok körében, akik foglalkoznak vele.

A budapesti Nemzetstratégiai Kutatóintézet Székelyföldről kiszármazott vezetőjének, Szász Jenőnek a szórványmagyarok „kontrollált visszavonulására”, „önkéntes területfeladására” vonatkozó „elszólását” is azért minősíti „öngyilkos koncepciónak”, mert olyan „területalapú” nemzet-szemlélet mutatkozik meg benne, amely a *vagy-vagy* alternatívában gondolkodik. Markó szerint nem szabad szembeállítani, netán ki is játszani egymás ellen a tömbmagyarságban élők (Romániában kb. 500 000) akár a területi autonómia iránt is jogos igényeit és a szórványban élőkét (kb. 7-800 000), amely legfeljebb a kulturális autonómia valamilyen formáját célozhatja meg. Nemcsak az erdélyi magyar politika mindenkori egyensúlyi kérdése az szerinte, „hogymeg egyidejűleg gondolkodjunk például a székelyföldi önkormányzatiság megerősítéséről és az aradi vagy vajdahunyadi magyar oktatás továbbfejlesztéséről”, de „a magyar nemzet jövője, ereje vagy erőtlensége attól függ, át tudunk-e állni arra a bizonyos *is-is* politikára, vagy pedig csak arra leszünk képesek, hogy visszakerjünk a babarongyot, amint azt mifelénk mondani szokás” (*Székely vagy szórvány?*). Ráadásul Erdély vegyes lakosságú régióiban egy olyan multikulturális entitás létezik, amelyet mi magunk tennénk teljesen románá, ha elfordulnánk a szórványtól. Ezért is emlékeztet több írásában arra, hogy amikor az egykori NSZK kivásárolta a németeket Ceaușescu Romániájából, az talán logikus, sőt etikus döntésnek is tűnhetett, de tragikus következményekkel járt Erdély sokszínűségére és kulturális egyensúlyára nézve.

Markó kötetbeli írásaiban gyakorta szembesül a térség, az abban élő nemzetek jelenkori helyzetével és jövőjével kapcsolatos dilemmákkal, kételyekkel s természetesen, kitüntetett helyen, az Erdéllyel kapcsolatosakkal. Jól tudja, hogy amiként sokféle Európa-kép létezik, úgy az Erdély-kép is többféle, egymásnak ellentmondó, más volt a múltban, más a jelenben, más a románoké, a magyaroké (az erdélyieké, a magyarországiaké), németeké stb. Erdély jövője szerinte éppen azon múlik, hogy sikerül-e ezeket az Erdély-képeket közelíteni egymáshoz. Az írásaiból kikövetkeztethetően számára a legszimpatikusabb valószínűleg a 20. század első felében, részben Trianon után kialakult magyar Erdély-kép (lenne), a multikulturalizmus talaján álló, közös Erdély-álom, ami nem áll távol az egykori, még a nemzetállam előtti, Habsburg közigazgatás alatti, német Erdély-felfogástól, de a sokat emlegetett Keleti Svájc-eszmétől sem. Nem véletlenül hivatkozik többször is a transzszilvanizmus alapdokumentumaira és Kós Károlyra. Csakhogy az erdélyi szászok jó részének kivásárlásával a „közös Erdély esélyei csökkentek rendkívüli módon, és a román-Erdély megvalósítása tűnhet ugyanakkor egyre valószínűbbnek sokak számára”. Az elmúlt évtizedek tapasztalatai alapján be kell látnia: „szó sincs róla, hogy a közös erdélyi identitás erősebb lenne, mint kinek-kinek a saját nemzeti identitása” (*Kutyaeledel*). Amit akár úgy is megfogalmazhatnánk – a közelmúlt civil, értelmiségi kísérleteinek kudarcait is beszámítva –, hogy a romániai etnikai törésvonal felülír mindenféle regionális (transzszilván) identitás kialakítására irányuló törekvést. Markó azonban ennek ellenére sem lát más megoldást, mint meggyőzni a másik felet a közös Erdély fontosságáról. Meggyőződése, hogy a közös európai jövő nem a gazdasági, hanem a nemzeti-etnikai problémák megoldásán és az európai, euroatlanti integráció folytatásán múlik. Ugyanakkor a térség államait látva

újra és újra azzal kénytelen szembesülni, hogy egyrészt nem sikerült mindmáig működő modelleket kitalálni az etnikumközi viszonyok megoldására, a kisebbségi kérdést rendre szőnyeg alá söprik, a bevándorlók problémáját képtelenek kezelni, az Európai Unió csődöt mondott a válságmenedzselésben, s mindeközben a nemzetállami törekvések egyre csak erősödnek. Következésképpen, mármár kétségbeesetten tiltakozik mindez ellen, újra és újra megfogalmazza, hogy ebben a térségben a nemzetállamot el kellene felejteni, éppen a különböző etnikumok keveredése miatt („a nemzetállam: rémálom”; „egyenesen életveszélyes ránk nézve”). S hogy a térség népeinek, Erdélynek, az erdélyi magyaroknak sem lehet más az érdeke, mint az államnemzeti helyett a kulturális nemzet koncepciójának érvényesülése és „egy decentralizált, állampolgárainak és helyi közösségeinek minél nagyobb szabadságot biztosító”, az egyéni és kollektív jogokra minél nagyobb figyelmet fordító, a helyi, regionális szintű döntéshozatalnak minél nagyobb teret nyújtó, azaz különféle autonómiákat is lehetővé tevő állammodell megvalósulása (*Mire vagyunk büszkék, Egyoldalúságok, Jupiteri idők, Mégis Európa, Mit kívánhat a magyar nemzet?*). S mivel az államnemzeti törekvések szükségszerűen együtt járnak a hatalomkoncentrációval, a centralizációval, az identitáris különbségek eltüntetésével, Markó elutasítja azokat, ismerje fel a jeleit bár Romániában, Szlovákiában, Ukrajnában vagy akár Magyarországon: „nem lehet olyan állammodellt követnie Magyarországnak, amit mi Románia, Szlovákia esetében, az ott élő magyar közösségek szempontjából rendkívül veszélyesnek tartunk, és minden erőnkkel azért küzdünk, hogy ezek az országok ne induljanak el ismét ebbe az irányba” (*Jupiteri idők*). Markó küzdelme az államnemzeti törekvések ellen érthető, az már kevésbé, hogy egyúttal mintha le is becsülné azokat, illetve azok életképességét, „államnemzeti lufikról”, „nemzetállami fantazmagóriákról”, „fából vaskarikáról” stb. beszél, mintha a kilencvenes évek elejének értelmiségi hite, már-már fixa ideája élne benne még mindig a nemzetállamok korának végéről. Miközben az elmúlt évtizedekben ez korántsem igazolódott vissza, sőt, és az Európát sújtó legújabb migrációs krízis is láthatóan a nemzetállamok megerősítése irányába hat. Tehát egy olyan egységes Európa igenlése, amely nem a nemzetállamok szövetségén, hanem „a regionális és etnikai sokszínűség kellően rugalmas elvén alapulna”, és a nemzetállamok realitásának megkérdőjelezése ma már talán nem elegendő, szükséges immár továbblépni, s arra kérdésre is választ keresni – számolva a realitásokkal –, hogy a nemzetállamok újkorában mi lehet, mi legyen a szétszaggatott nemzetek stratégiája, „külhoni” kisebbségben és a többségi „anyaországban”.

Markó szerint a kettős állampolgárság bevezetése semmiképpen nem megoldás, az minden lelkesítő volta mellett sem más, mint „a határokon átnyúló nemzetállam megteremtése”. A kollektív identitások, a nemzetek továbbélése természetes, a nemzeti identitás és az állampolgárság azonban, ahogy a múltban, úgy a jövő Európájában sem eshet egybe. S mivel a kettős állampolgársághoz magyar identitás kell, „ez visszahat az állampolgárság jellegére. Vagyis valamilyen állam polgárának lenni nyelvi, kulturális identitást jelent. Tehát aki magyar állampolgár, az mind magyar? Németek, szlovákok, románok, cigányok is? És aki román állampolgár, az mind román lesz egy időn túl? Mi is?” – kérdezi a *Mit kívánhat a magyar nemzet?* című esszéjében. Emellett attól is tart Markó, hogy a kettős állampolgárság nem a szülőföldön való boldogulásban segíti a külhoni magyarokat – ami pedig össznemzeti érdek, a magyar identitás, a magyar kultúra továbbvitele miatt –, hanem az áttelepülésben vagy a Nyugatra költözésben. A kettős állampolgárság kiterjesztésének egyelőre a nemzetpolitikai előnyei (az identitáserősítés, biztonságérzet) jobban látszanak, mint a lehetséges hátrányai, de a jövőre vonatkozóan megoszlanak a vélemények az erdélyi politikusok és a szakemberek között, lásd a kolozsvári Magyar Kisebbség folyóirat 2013-as ankétját. Salat Levente például Markóhoz hasonlóan a nemzetállami logika érvényesítését látja benne, amely „annak a kurzusnak vetett véget, amely a határon túli magyar kisebbségeket kimondva-kimondatlanul kvázi-önálló politikai közösségeknek tekintette, és abban volt érdekelt, hogy azok ilyenként fennmaradjanak, önállóságukat minél szilárdabb jogi és intézményi keretek között próbálják érvényesíteni a többséggel szemben”, és nemcsak attól tart, hogy csökkenteni fogja a kisebbségi autonómiatörekvések esélyeit, de attól is, hogy „aláaknázza a romániai magyarságnak a többségi társadalomhoz fűződő viszonyát”.⁴ A Kovászna megyei politikusok, Antal Árpád és Tamás Sándor ellenkezőleg vélekednek, szerintük hosszú távon a külhoni magyar közösségek megerősödéséhez vezethet, „amennyiben a kettős állampolgárság intézményét olyan közpolitikák egészítik ki, melyek arra ösztönzik a külhoni magyar közösségeket szerte a Kárpát-medencében, hogy szülőföldjükön maradjanak. [...] E tekintetben úgy véljük, hogy nagy felelősség hárul a magyar államra.”⁵ Tulajdonképpen Markó is hasonlóra

TURCSÁNYI ANTAL, Rövid hírek 3, 4, 5, 8. é. n.

TURCSÁNYI ANTAL, Manó, 2005

hívja fel a figyelmet, amikor azt írja, hogy a kettős állampolgárok növekvő számától nem lesz több magyar a Kárpát-medencében, „attól lesz több magyar, ha az utódállamokban élő magyarokat szülőföldjükön boldogulni segítjük. Ott kell számukra méltó, egyenlő jogokat biztosítani, anyanyelvű oktatást, nyelvhasználatot, erős önkormányzatokat, és igen, autonómiákat. Ehhez viszont olyan magyar külpolitika szükségeltetik, amely egyrészt a határon túli magyar közösségek önállóságát elismeri, másrészt pedig maga is hatékony, ha kell, napi dialógust folytat a szomszédos államokkal.” A külpolitikus Bánffy Miklós is azért volt szerinte hatékony, mert „egy pillanatig sem feledte, hogy folyamatos párbeszéd nélkül nem lehet megoldásokat találni mifelénk” (*Egyoldalúságok*).

Fontos figyelmeztetések lehetnének ezek, ha nyitott fülekre találnának a magyar nemzetpolitika alakítói részéről, mint ahogy Markó Béla kötetének egésze számos megfontolandó, továbbgondolandó tanulsággal szolgálhatna mind Magyarországon, mind Erdélyben. Valószínűleg működik is Markóban egy ilyen figyelemfelhívó szándék, sőt, a nemzetközösségi dolgok alakulásának befolyásolására irányuló szándék is, s talán már nem is annyira a politikusé, mint inkább a gondolkodó, alkotó értelmiségié. Nem véletlen, hogy ennek fontosságát, szükségességét, az értelmiség felelősségét több írásában szóvá is teszi...

JEGYZETEK

¹ BORBÉLY Tamás, *Van-e élet az autonómia után?*, Koinónia, Kolozsvár, 2014, 13.

² TORÓ T. Tibor, „Két pogány közt egy hazáért”. „Kuruc” és „labanc” szemlélet az erdélyi magyar politikai érdekképviseletben a ’89-es rendszerváltozás után, Méry Ratio Kiadó – Kisebbségekért – Pro Minoritate Alapítvány, Budapest, 2014, 34.

³ <http://www.prominoritate.hu/folyoiratok/2015/ProMino-1504-01-Kiss.pdf>

⁴ http://www.jakabffy.ro/magyarkisebbsseg/pdf/48_010Salat%20Levente.pdf

⁵ http://www.jakabffy.ro/magyarkisebbsseg/pdf/48_002Antal_Tamas.pdf

